

Religionen und Kulturen der Antike
Band 6

Studienausgabe

FRANZ JOSEPH DÖLGER

ICHTHYS

5. BAND V/2

DIE FISCH-DENKMÄLER
IN DER FRÜHCHRISTLICHEN PLASTIK
MALEREI UND KLEINKUNST

TEXTBAND

Peter W. Metzler Verlag

*Taiteilijan omakuva
nuoruuden vuosilta*

JAMES JOYCE

Dublinilaisia (1914, suom. Pentti Saarikoski 1965)

Taiteilijan omakuva nuoruuden vuosilta

(1916, suom. Alex Matson 1964)

Odyseus (1922, suom. Pentti Saarikoski 1965)

JAMES JOYCE

*Taiteilijan omakuva
nuoruuden vuosilta*

TAMMEN KLASSIKOT

SUOMENTANUT ALEX MATSON

TAMMI

HELSINKI

Englanninkielinen alkuteos *A Portrait of the Artist as a Young Man*
ilmestyi Irlannissa 1916.

Ensimmäinen suomenkielinen painos ilmestyi 1946.

Ensimmäinen pehmeäkantinen painos ilmestyi 2026.

Suomenkielinen laitos © Alex Matsonin oikeudenomistajat ja
Tammi 1946, 2026

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Tammi, Lönnrotinkatu 18, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-6773-9

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut tuotevastuu@tammi.fi

Et ignotas animum dimittit in artes.

Ja päästää henkensä tuntemattomien
taiteiden alueille.

Ovidius, *Metamorfooseja* VIII, 18.

1

Oli kerran ja oikein hyvä kerta olikin ammuu joka tuli tietä pitkin ja se ammuu joka tuli tietä pitkin tapasi pienen pojan jonka nimi oli nappula...

Isä kertoi hänelle tuon sadun: isä katseli häntä lasin lävitse: isällä oli karvaiset kasvot.

Hän itse oli nappula. Tie jota pitkin ammuu tuli oli se missä Betty Byrne asui: häneltä sai ostaa sitruunamakeisia.

*Oi villiruusu kukkii
vibreellä kentällä.*

Tuon laulun hän osasi laulaa. Se oli hänen laulunsa.

Oi villiluutu kukkii

Kun kastelee vuoteensa se on ensin lämmin ja sitten se on kylmä. Äiti pani alle öljykankaan. Sepä haisi kummalta.

Äiti haisi paremmalta kuin isä. Äiti soitti pianolla merimiestanssin, ja hän tanssi:

*Tralala lala
tralala tralaladi*

tralala lala
tralala lala.

Charles-setä ja Dante taputtivat käsiään. He olivat isää ja äitiä vanhempia mutta Charles-setä oli Dantea vanhempi.

Dantella oli kaapissaan kaksi harjaa. Punaruskeaselkäinen oli Michael Davittin kunniaksi ja vihreäselkäinen Parnellin kunniaksi. Kun hän vei Dantelle silkkipaperipalasen, hän sai aina pastillin.

Vancen perhe asui numero seitsemässä. Siellä oli myös isä ja äiti. Ne olivat Eileenin isä ja äiti. Suureksi tultuaan hän menisi Eileenin kanssa naimisiin. Hän meni piiloon pöydän alle. Äiti sanoi:

– Oh. Stephen pyytää kyllä anteeksi.

Dante sanoi:

– Ellei, niin kotkat tulevat ja nokkivat silmät päästä.

Kotkat tulevat,
silmät nokkivat,
silmät nokkivat,
kotkat tulevat.

Laajoilla pelikentillä vilisi poikia. Kaikki huusivat ja luokanvalvojat yllyttivät heitä äänekkäillä huudoillaan. Hämärtyvä ilta oli viileä ja jokaisen syöksyn ja mätkähdyn jälkeen nihkeä pitkäpallo lensi harmaassa valossa kuin raskas lintu. Hän pysytteli ketjunsä ulkolaidalla poissa luokanvalvojan silmistä ja toverien ruhjovien kenkien ulottuvilta ja oli silloin tällöin juoksevinaan. Ruumis tuntui pieneltä ja heiveröiseltä toisten tungeksiessa ja silmät olivat heikot ja vuotivat vettä. Rody

Kickham ei ollut sellainen: kaikki sanoivat että hänestä tulisi kolmannen linjan kapteeni.

Rody Kickham oli mukava poika, mutta Ilkimys Roche oli haisu. Rody Kickhamilla oli evästä vuodekomerossaan ja ruokailuhuoneessa oma eväskorinsa. Ilkimys Rochella oli isot kädet. Hän sanoi perjantaista vanukasta vilttiin kääriytyksi koiraksi. Ja eräänä päivänä hän oli kysynyt:

– Mikä sinun nimesi on?

Stephen oli vastannut: Stephen Dedalus.

Silloin Ilkimys Roche oli sanonut:

– Mikä nimi se on olevinaan?

Ja kun Stephen ei ollut osannut vastata Ilkimys Roche oli kysynyt:

– Mikä sinun isäsi on ammatiltaan?

Stephen oli vastannut:

– Herra.

Sitten Ilkimys Roche oli kysynyt:

– Onko hän maistraatin jäsen?

Hän hiipi viivalta toiselle ketjunsä laidalla pistäen aina välillä juoksuksi. Mutta kädet olivat vilusta siniset. Hän piti käsiään vyöllisen harmaan pukunsa taskuissa. Vyö oli taskujen kohdalla. Lyöntiäkin sanottiin vyöksi. Kun hakkasi toista poikaa sanottiin että antoi sille vyötä.

Eräs poika sanoi kerran Cantwellille:

– Saisit minulta heti sellaisen vyön.

Cantwell oli vastannut:

– Tappele kokoistesi kanssa. Anna vyösi Cecil Thunderille!

Tahtoisin nähdä miten sinun kävisi. Itse saisit varpaan hantääsi.

Se ei ollut kauniisti sanottu. Äiti oli kieltänyt häntä puhumasta opiston pahantapaisten poikien kanssa. Mukava äiti!

Ensimmäisenä päivänä linnan hallissa kun äidin piti sanoa hyvästi hän oli kohottanut harsoa ja taivuttanut sen kaksin kerroin voidakseen suudella häntä: ja äidin nenä ja silmät olivat punaiset. Äiti oli mukava mutta ei niin mukava silloin kun häntä itketti. Ja isä oli antanut hänelle kaksi viidenshillingin rahaa taskurahoiksi. Ja isä oli käskennyt hänen kirjoittaa jos hän tarvitsisi jotakin, mutta tovereista ei saanut missään tapauksessa kannella. Sitten rehtori, kaapu tuulessa liehuen, oli linnan ovelta antanut isälle ja äidille kättä ja vaunut olivat lähteneet liikkeelle ja vieneet isän ja äidin pois. He huusivat hänelle vaunuista ja heiluttivat käsiään:

- Hyvästi, Stephen, hyvästi!
- Hyvästi, Stephen, hyvästi!

Hän joutui äkkiarvaamatta rykelmän pyörteisiin ja säikäh-tään toisten leimuavia silmiä ja kuraisia kenkiä kumartui katselemaan heidän jalkojensa välistä. Pojat tyrkkivät ja ähkiivät ja heidän jalkansa jauhoivat vastakkain ja potkivat ja polkivat maata. Sitten Jack Lawtonin keltaiset kengät saivat keinotelluiksi pallon vapaaksi ja kaikki muut kengät ja jalat syöksyivät perässä. Hän juoksi vähän matkaa toisten jäljessä ja pysähtyi sitten. Ei kannattanut juosta. Pian he pääsisivät kotiin lomalle. Illallisen jälkeen hän muuttaisi pulpettinsa kannen sisäpuolelle liimatun numeron 77:stä 76:ksi.

Mukavampaa olisi koulun lukusalissa kuin täällä ulkona kylmässä. Taivas oli kylmä ja kalpea, mutta linnassa paloivat valot. Hän koetti arvata, mistä ikkunasta Hamilton Rowan oli heittänyt hattunsa puutarhanaidalle, ja oliko silloin ollut kukkapenkkejä ikkunoiden alla. Kerran kun hänet oli kutsuttu linnan puolelle oli hovimestari näyttänyt hänelle sotilaiden luotien jäljet oven puussa ja antanut hänelle palasen mureleipää, jota veljeskunta söi. Tuli mukava lämmin olo kun näki

linnassa valoja. Se oli kuin jostakin kirjasta. Ehkä Leicesterin luostarissa oli tuollaista. Ja tohtori Cornwellin lukukirjassa oli mukavia lauseita. Ne olivat kuin runoa vaikka olivat vain lauseita, joista oppi oikeinkirjoitusta.

*Wolsey kuoli Leicesterin luostarissa,
minne munkit hautasivat hänet.*

Olisi mukavaa maata matolla takkavalkean edessä, nojata päätänsä käsiinsä ja miettiä noita lauseita. Häntä värisytti niin kuin olisi tuntenut vieläkin ihollaan kylmän limaisen veden. Wells oli ollut sikamainen kun tyrkkäsi hänet viemäriojaan, kun hän ei suostunut vaihtamaan pientä nuuskarasiaansa Wellsin vanhaan kovaan hevoskastanjaan, jolla hän oli litsannut neljäkymmentä muiden poikien kastanjaa. Vesi oli ollut niin kylmää ja limaista. Joku poika oli kerran nähnyt ison rotan hyppäävän siihen. Äiti istui takan ääressä Danten kanssa ja odotti että Brigid toisi teen. Hän piti jalkojaan takan suojuksella ja hänen helmin kirjoitetut tohvelinsa olivat kuumat ja niistä lähti ihana lämmin tuoksu. Dante tiesi paljon asioita. Dante oli hänellekin opettanut missä Mosambikin salmi oli ja mikä oli Amerikan pisin joki ja mikä kuun korkein vuori. Isä Arnall tiesi enemmän kuin Dante siksi että hän oli pappi, mutta isä ja äiti sanoivat että Dante oli etevä ja paljon lukenut nainen. Ja kun Dantelta pääsi päivällisen jälkeen kumma ääni ja hän pani kätensä suunsa eteen, hänellä oli polttoa sydänalassa.

Ääni huusi kaukaa pelikentän laidalta:

– Kaikki sisään!

Sitten toiset äänet huusivat alimmalta ja kolmannelta linjalta:

– Kaikki sisään! Kaikki sisään!

Pitkäpallonpelaajat keräytyivät yhteen, punoittavina ja kuraisina, ja hän liittyi heidän joukkoonsa, mielissään kun pääsi sisään. Rody Kickham kantoi palloa sen rasvaisesta nauhasta. Eräs poika pyysi häntä antamaan sille vielä viimeisen potkun, mutta hän jatkoi vain matkaansa katsomattakaan poikaan. Simon Moonan neuvoi häntä olemaan koskematta palloon koska luokanvalvoja piti heitä silmällä. Silloin poika joka oli puhunut kääntyi Simon Moonanin puoleen ja sanoi:

– Kyllä se tiedetään miksi sanoit noin. Sinä olet McGladen imu.

Imu oli kumma sana. Poika sanoi noin Simon Moonanille koska Simon Moonan aina solmi yhteen luokanvalvojan irtohihat tämän selän takana ja luokanvalvoja vain teeskenteli suuttuvansa. Mutta tuo sana kuulosti rumalta. Kerran hän oli pessyt kätensä Wicklow-hotellin miestenhuoneessa ja isä oli pienestä ketjusta vetänyt tulpan ulos ja likainen vesi oli painunut alas altaan reiästä. Ja kun se oli hitaasti vuotanut loppuun, reiästä kuului ääni joka oli vähän niin kuin tuo sana, kovempi vain.

Kun hän muisteli sitä sekä miestenhuoneen valkoisuutta hänen tuli kylmä ja sitten kuuma olla. Siellä oli ollut kaksi hanaa joita saa kääntää ja niistä tuli vettä: kylmää ja lämmintä. Olo tuntui kylmältä ja sitten taas vähän kuumalta; ja hän näki hanoihin painetut sanat. Omituista.

Käytävän ilma sai hänet myös tuntemaan vilunväreitä. Se oli oudon hajuista ja kosteahkoa. Mutta pian sytytettäisiin kaasu ja kun se paloi se sihisi hiljaa aivan kuin olisi laulanut, aina samaa laulua, ja kun pojat herkesivät puhumasta voi kuulla tuon ohuen laulun.

Oli laskentotunti. Isä Arnall kirjoitti taululle vaikean laskun ja sanoi sitten:

– No niin, kumpi voittaa? Paina päälle, York! Paina päälle, Lancaster!

Stephen koetti parastaan mutta lasku oli liian vaikea ja pää oli kuin sekaisin. Pieni silkkinen merkki joka oli nuppineulalla kiinnitetty hänen takkinsa ja jossa oli Yorkin valkoinen ruusu rupesi lepattamaan. Ei hänestä ollut laskijaksi mutta hän yritti parhaansa mukaan ettei York joutuisi tappiolle. Isä Arnallin kasvot näyttivät tummanpuhuvilta, mutta hän ei ollut vihainen, hän nauroi. Sitten Jack Lawton napsautti sormiaan ja isä Arnall katseli hänen vihkoaan ja sanoi:

– Oikein on. Hyvä, Lancaster! Punainen ruusu voittaa. No York, pinnistä nyt! Kiri johtoon!

Jack Lawton vilkaisi häneen huoneen toiselta puolelta. Pieni silkkinen merkki jossa oli punainen ruusu näytti hyvin kauniilta hänen sinisellä merimiespuserollaan. Stephen tunsu punastuvansa kun hän muisti kaikkia vetoja jotka oli lyöty siitä, kummasta tulisi alkeisluokan priimus, Jack Lawtonista vai hänestä. Joinakin viikkoina Jack Lawton sai kortin joka annettiin parhaalle oppilaalle ja toisina viikkoina Stephen sai sen. Valkoinen silkkinen merkki lepatti ja lepatti kun hän ahersi seuraavan tehtävän kimpussa ja kuunteli isä Arnallin huutoja. Sitten hänen intonsa haihtui yhtäkkiä kokonaan ja hän tunsu miten hänen kasvonsa kävivät viileiksi. Hän ajatteli että hänen kasvonsa mahtoivat olla paperinvalkoiset, ne tuntuivat niin kylmiltä. Hän ei saanut tehtävää lasketuksi loppuun, mutta mitäpä sillä oli väliä. Valkoisia ruusuja ja punaisia ruusuja: oli mieluista ajatella kauniita värejä. Ja ensimmäisestä ja toisesta ja kolmanesta sijasta annetut kortit olivat myös kauniin värisiä: vaaleanpunaista ja kermanväristä ja laventelinsinistä. Oli mukavaa ajatella laventelinsinisiä ja kermanvärisiä ja vaaleanpunaisia ruusuja. Ehkä villiruusuissa oli noita värejä, ja hän muisti laulun

villiruususta joka kukki vihreällä kentällä. Mutta vihreitä ruusuja ei ollut missään. Ehkä sentään jossakin maailman kolkassa.

Kello soi ja luokat lähtivät jonossa huoneistaan ja käytäviä pitkin ruokailuhuonetta kohti. Hän istui ja katseli lautaselleen pistettyä kahta pientä voinappia mutta ei saanut kosteaa leipää menemään alas. Pöytäliina oli kostea ja velto. Mutta hän joi kuuman laimennetun teen jota kömpelö keittiöapulainen, valkoinen esiliina vyöllään, kaatoi hänen kuppiinsa. Hän mietti mahtoiko keittiöapulaisen esiliinakin olla kostea ja olivatko kaikki valkoiset esineet kylmiä ja kosteita. Ilkimys Roche ja Saurin joivat kaakaota jota he saivat purkeissa kotoaan. He sanoivat että eivät voineet juoda koulun teetä; se oli sianhaudetta. Heidän isänsä olivat maistraatin jäseniä, kertoivat toiset pojat.

Kaikki pojat tuntuivat hänestä vierailta. Heillä oli kaikilla isiä ja äitejä ja erilaiset vaatteet ja äänet. Hän kaipasi kotiin että saisi laskea päänsä äidin syliin. Mutta kotiin ei päässyt; ja niin hän toivoi että leikki ja läksyjenluku ja rukoukset olisivat ohi ja hän jo vuoteessa.

Hän joi vielä yhden kupillisen kuumaa teetä, ja Fleming sanoi:

– Mikä sinulla on? Koskeeko johonkin vai mikä sinua vaivaa?

– En tiedä, Stephen sanoi.

– Leipälaukkusi on kipeä, Fleming sanoi, – siksi naamasi-kin on niin valkoinen. Se menee ohi.

– Menee se, Stephen sanoi.

Mutta kipu ei ollut vatsassa. Hän ajatteli että hän oli kipeä sydämessään, vaikka ei tiennyt voiko sillä tavoin olla kipeä. Fleming oli kuitenkin kiltti kun kysyi. Hänen teki mieli itkeä. Hän nojasi kyynärpänsä pöytään ja peitti käsillään korvansa ja vuoroin availi ja sulki niitä. Kun hän avasi korvansa, kuului ruokasalin melu. Oli kuin olisi kuunnellut junan kulkua yöllä.

Ja kun hän painoi korvansa kiinni humina lakkasi niin kuin silloin kun juna ajaa tunneliin. Sinä yönä Dalkeyssa juna oli pitänyt juuri tuollaista ääntä ja aina kun se hävisi tunneliin jyske taukosi. Hän sulki silmänsä ja juna porhalsi jymisten eteenpäin ja aina välillä tuli hiljaista; sitten se jymisi taas ja hiljeni ja sitten taas tuli jyristen tunnelista ja taas hiljeni.

Sali alkoi jo tyhjetä, ensin ylimmän luokan pojat kulkivat pois keskikäytävän mattoa pitkin, Paddy Rath ja Jimmy Magee ja espanjalainen jolla oli lupa polttaa sikareja ja pienikokoinen portugalilainen joka käytti villaista lakkia. Ja sitten seuraavan linjan pöydät ja kolmannen linjan pöydät. Ja joka poika käveli omalla tavallaan.

Hän istui pelihuoneen nurkassa ja oli katselevinaan dominopeliä ja pari kertaa hänen onnistui kuulla hetki kaasuliekin ohutta laulua. Luokanvalvoja seiso i ovensuussa joidenkin poikien kanssa ja Simon Moonan sitoili solmuun hänen irtohihojaan. Luokanvalvoja kertoi jotakin Tullabegista.

Sitten hän lähti pois oven luota ja Wells tuli Stephenin eteen ja kysyi:

– Sanopas meille, Dedalus, suuteletko äitiäsi kun menet nukkumaan?

Stephen vastasi:

– Suutelen.

Wells kääntyi toisten puoleen ja sanoi:

– Hei kuulkaa, täällä on poika joka sanoo että hän suutelee äitiään joka ilta kun menee nukkumaan.

Toiset pojat keskeyttivät pelinsä ja kääntyivät nauraen katsomaan.

Stephen punastui ja sanoi:

– Enpäs suutele.

Wells sanoi:

– Hei, kuulkaa, täällä on poika joka sanoo että hän ei suutele äitiään kun menee nukkumaan.

Kaikki nauroivat taas. Stephen koetti nauraa mukana. Koko ruumis tuntui äkkiä kuumalta ja sekavalta. Miten olisi pitänyt vastata? Hänhän oli vastannut kahdella eri tavalla ja aina Wells nauroi. Mutta täytyihän Wellsin tietää koska hän oli kielilinjan kolmannella. Hän koetti kuvitella miltä Wellsin äiti näytti mutta ei uskaltanut katsoa Wellsiä kasvoihin. Hän ei pitänyt Wellsin kasvoista. Juuri Wells oli tyrkännyt hänet eilen suureen ojaan, kun hän ei suostunut vaihtamaan pientä nuuskarasiaansa Wellsin ylivoimaiseen hevostastanjaan, jolla hän oli litsannut neljäkymmenen muun pojan kastanjat. Se oli sikamaisesti tehty; niin sanoivat kaikki. Ja vesi oli ollut niin kylmää ja limaista! Ja joku poika oli kerran nähnyt ison rotan hyppäävän loiskis sen vihreään veteen.

Ojan kylmä lima peitti koko hänen ruumiinsa; ja kun kello soi ja pojat lähtivät jonossa pelihuoneesta lukemaan läksyjään hän tunsu käytävän ja porraskäytävän kylmän vedon vaatteiden alla. Hän koetti vieläkin miettiä mikä olisi ollut oikea vastaus. Oliko oikein suudella äitiään vai oliko väärin suudella äitiään? Mitä sillä tarkoitettiin, suutelemisella? Nostit kasvosi sanoaksesi hyvää yötä ja sitten äidin kasvot kumartuivat alas. Se oli suutelemista. Äiti painoi huulensa hänen poskelleen; äidin huulet olivat pehmoiset ja tekivät posken märeksi; ja ne pääsivät pikkuisen äänen. Miksi ihmiset tekivät noin kasvoillaan?

Hän istuutui lukusaliin ja avasi pulpettinsa kannen ja korjasi siihen liimatun numeron 77:stä 76:ksi. Mutta oli vielä pitkä aika joululomaan; kerran se kuitenkin tulisi koska maapallo pyöri aina ympäri.

Maantiedon ensimmäisellä sivulla oli maapallon kuva: suuri pallo pilvien keskellä. Flemingillä oli värikynälaatikko,

Franz Joseph Dölger, Religions-, Kultur- und Kirchenhistoriker (Spätantike), geb. 18.10.1879 Sulzbach a.M., gest. 17.10.1940 Schweinfurt; 1902 Priesterweihe. 1911 Prof. in Münster. 1926 in Breslau, 1929 in Bonn. Zunächst dogmengeschichtlich interessiert, wandte er sich nach Schwierigkeiten mit der kirchlichen Obrigkeit und nach einem Aufenthalt in Rom dem Studium der frühchristlichen Institutionen, Liturgie und Lebensgewohnheiten zu.

Mit seinem umfangreichen Werk begründete er die Forschungsrichtung „Antike und Christentum“.

Das Dölger-Institut wurde 1955 von Theodor Klauser gegründet, um die von F. J. Dölger initiierte Forschungsrichtung „Antike und Christentum“ fortzusetzen und die Herausgabe des „Reallexikon für Antike und Christentum“ (RAC), des „Jahrbuch für Antike und Christentum“ (JAC) sowie der Monographienreihe „Theophaneia“ institutionell zu sichern. Zunächst von einem Förderverein getragen, wurden die Forschungsvorhaben des Instituts als Langzeitprojekte 1976 von der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften in Düsseldorf übernommen und dieses der Universität Bonn angegliedert.

Prof. Dr. Ernst Dassmann

Franz Joseph Dölger-Institut zur Erforschung der Spätantike
Universität Bonn

Inhaltliche Zusammenfassung aus dem
LEXIKON FÜR THEOLOGIE UND KIRCHE
DRITTER BAND
1995
HERDER VERLAG
FREIBURG BASEL ROM WIEN

Das Werk ICHTHYS als Studienausgabe wendet sich an alle theologisch, historisch, archäologisch und religionswissenschaftlich Interessierten. Die Reihe „Religionen und Kulturen der Antike“ ermöglicht endlich nach langer Zeit wieder einen Zugang zu einem Standardwerk.

